

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งหมายที่จะทราบถึงความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติงานเกี่ยวกับระบบส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงผลงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ตามลำดับดังนี้

- 2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษะคิดและการปฏิบัติ
- 2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
- 2.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษะคิดและการปฏิบัติ

เรณู (2537), พรพิมล (2539) และประภาเพ็ญ (2520) ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ไว้ดังนี้ ความรู้ คือ ความรอบรู้ ความคุ้นเคย หรือสภาพของการรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความชัดเจน และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับจากประสบการณ์ การค้นคว้า การสังเกต และมีการสะสมไว้ สามารถจำได้โดยอาศัยความสามารถและทักษะทางสติปัญญา นำมาเชื่อมโยง จัดระบบทางความคิดของตนใหม่ได้ การรับรู้ข้อเท็จจริงเหล่านี้ต้องชัดเจนและอาศัยเวลา

ทักษะคิดเป็นความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์และอื่น ๆ รวมทั้งทำที่ที่แสดงออกที่บ่งถึงสถานภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ลักษณะของทักษะคิดโดยรวมแล้ว เป็นนามธรรม และเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการแสดงออกด้านการปฏิบัติ เป็นสภาพแห่งความพร้อมที่จะได้ตอบและแสดงให้ทราบถึงแนวทางการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า (ประภาเพ็ญ, 2520)

นรินทร์ชัย (2540:72) ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติไว้ดังนี้

ความรู้ คือ การรับรู้ เข้าใจ แยกแยะได้ (Analysis) สังเคราะห์ได้ (Synthesis) และประเมินได้ในใจ (Vicarious) ดังนั้นจะมีความรู้ได้ดี ต้องรับรู้ ใคร่ครวญจนเข้าใจและประเมินได้ว่าสิ่งใดเหมาะสม แต่จะยังไม่เคยลงมือปฏิบัติเท่านั้น

ทักษะคิด คือ การรับทราบสิ่งใดจิตใจก็คิดตอบสนอง และให้คุณค่า (Valuing) ของสิ่งเหล่านั้นว่าดี ไม่ชอบ ชอบ เพื่อเป็นแนวกำหนดในใจว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรต่อสิ่งนั้น

การปฏิบัติ คือ สิ่งที่มีมนุษย์รับทราบถึงการปฏิบัติของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกว่ายน้ำน้ำก็จะต้องเริ่มจากความพยายามจะเลียนแบบ (Immitation) แล้วควบคุมให้เป็นไปตามแบบที่เห็น (Manipulation) ทำให้ถูกต้องให้มาก (Precision) แล้วเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน (Articulation) จากนั้นก็ฝึกหัดจนปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติ (Naturalization)

ประกาเพ็ญ (2520) กล่าวถึงการปฏิบัติว่า หมายถึงการกระทำหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสมอง อารมณ์ ความคิด และความรู้สึก เกี่ยวข้องกับความต้องการ และความรู้สึกนึกคิด เป็นผลจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า และปฏิกิริยาการกระทำหรือพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่สามารถมองเห็นได้

เมื่อบุคคลได้รับความรู้ ซึ่งอาจจะได้รับมาจากการฟัง การอ่าน หรือการมองเห็น จะทำให้บุคคลพยายามที่จะทำความเข้าใจกับความรู้นั้น ๆ จากนั้นบุคคลจะนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือการวิเคราะห์ปัญหาหรือสถานการณ์ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อทำความเข้าใจในแต่ละส่วนของสถานการณ์นั้น สามารถมองเห็นความสัมพันธ์อย่างแน่ชัดระหว่างส่วนประกอบ แล้วนำเอาส่วนประกอบเหล่านั้นมารวมกันเข้าเป็นส่วนที่มีโครงสร้างแน่ชัด โดยนำความรู้เดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วมารวมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ แล้วสร้างเป็นแบบแผนการปฏิบัติ ดังที่ยุพเรศ (2539:36) ได้กล่าวไว้ว่า การที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องได้นั้น บุคคลจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นเสียก่อน เพราะความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานการคิด การไตร่ตรองตัดสินใจว่า จะปฏิบัติตามดีหรือไม่ ความรู้จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดผลในด้านทัศนคติและการปฏิบัติ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

วิจิตร (2535) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเป็นงานเกี่ยวกับการให้การศึกษา ให้ความรู้แก่เกษตรกรและประชาชน แต่มิได้จำกัดแต่เพียงการเรียนการสอนเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ และการให้บริการของรัฐและเอกชนอีกอย่างกว้างขวาง บริการของรัฐโดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกันหลายหน่วยงาน ในขณะที่ดิเรก (2527) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension Work) คือกระบวนการในการให้ศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการบริการแก่บุคคลเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้เรียนรู้โดยการกระทำด้วยตนเองและช่วยตนเอง เพื่อให้บรรลุถึงการกินดีอยู่ดีของคนในชุมชน โดยส่วนรวม ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในชุมชน

วิรัชฎี (2530) ให้ความเห็นว่า บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรคือการช่วยเหลือเกษตรกร สร้างความคิดและการตัดสินใจที่ดีโดยการติดต่อสื่อสารและจัดข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องการให้เกษตรกรพบกับความเป็นจริง

ดิเรก (2524) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ชี้แนะเกษตรกรในเรื่อง
 - 1.1 การตัดสินใจเลือกปัจจัยการผลิต
 - 1.2 การลดความเสี่ยงในการประกอบการ
 - 1.3 การนำเอาทรัพยากรและพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนไปใช้หมุนเวียนให้บังเกิดผล
2. เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในลักษณะที่เข้าใจง่ายและปฏิบัติตามได้อย่างบังเกิดผล
3. กระตุ้นให้เกษตรกรรู้จักปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตน
4. เป็นผู้กระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความเชื่อมั่น

บุญสม (2529) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่โดยตรงของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ซึ่งจะต้องเกี่ยวกับบุคคลเป้าหมายคือ

1. ถ่ายทอดความรู้และนำปัญหาจากบุคคลเป้าหมายกลับเพื่อหาทางแก้ไข
2. เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างบุคคลเป้าหมายกับสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ
3. กระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน
4. กระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายรู้จักร่วมงานกันเป็นกลุ่มและรับผิดชอบร่วมกัน
5. กระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายเกิดความเชื่อมั่น
6. แนะนำแนวทางให้บุคคลเป้าหมายตัดสินใจและเลือกปัจจัยในการผลิตที่ถูกต้อง
7. แนะนำแนวทางให้บุคคลเป้าหมายนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านความสุขครอบครัวและด้านการเพิ่มรายได้ของครอบครัวและบังเกิดผลต่อชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

สมศักดิ์ (2525) กล่าวสรุปไว้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริม คือบุคคลที่มีหน้าที่ส่งเสริมแนะนำให้ประชาชนหรือเกษตรกรเกิดการตื่นตัว เกิดความต้องการในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้น ยอมรับนำเอาความรู้หรือสิ่งใหม่ ๆ ไปปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้ปฏิบัติงานในฐานะต่าง ๆ ดังนี้

1. ในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้
2. ในฐานะผู้ร่วมแก้ไขปัญหา
3. ในฐานะผู้ประสานงาน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2526) อ้างโดยเอกชัยและรณันท์ (2541) ได้กล่าวถึงระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล พุทธศักราช 2526 ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมการผลิตพืช การเลี้ยงสัตว์และการประมง
2. ถ่ายทอดความรู้และเทคนิคการผลิตด้านการเกษตรแผนใหม่ที่เหมาะสมแก่เกษตรกร
3. แก้ไขปัญหาของเกษตรกรทั้งปัญหาทางด้านวิชาการและปัญหาขั้นพื้นฐานทั่ว ๆ ไป หากปัญหานั้นเกินขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ที่จะแก้ไข ให้เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น หรือเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณา
4. รายงานการระบาดของโรคแมลงศัตรูพืช โรคสัตว์บกและสัตว์น้ำ ตลอดจนความเสียหาย อันเกิดจากภัยธรรมชาติต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณา
5. ชี้แนะเกษตรกรในการจัดหาปัจจัยการผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างถูกวิธี ประหยัด และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ผลผลิตและรายได้สูงสุด
6. ให้ความรู้เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งการอนุรักษ์ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ
7. สนับสนุนให้เกษตรกรและสมาชิกในครอบครัวเกษตรกร รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นสถาบัน เพื่อรวมพลังในการพัฒนาอาชีพของตนเอง ครอบครัวและสังคมเกษตรกร
8. ศึกษาและสำรวจข้อมูลการเกษตรในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการผลิตและการตลาด ตลอดจนการวางแผนการพัฒนากิจการเกษตร
9. จัดทำโครงการและกิจกรรมทางการเกษตร เพื่อเป็นตัวช่วยอย่างแก่เกษตรกร
10. ให้ข่าวสารและข้อมูลการเกษตรและการตลาดแก่เกษตรกร เพื่อประกอบการตัดสินใจในการผลิตและการลงทุน
11. ประสานงานทางด้านการแทรกแซงราคาผลผลิตการเกษตรตามนโยบายของรัฐบาล
12. ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนกับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในตำบลเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการผลิตและจำหน่ายผลผลิตผลอย่างมีประสิทธิภาพ
13. ให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน ในการจัดทำโครงการที่เกี่ยวกับการเกษตร ตลอดจนให้คำแนะนำช่วยเหลือในด้านวิชาการเกษตรและการพัฒนาท้องถิ่น
14. ให้การสนับสนุนสภาตำบลทางด้านวิชาการเกษตร รวมทั้งเสนอแนะในการจัดทำโครงการหรือแผนพัฒนาการเกษตรของตำบลและช่วยเหลือในการตรวจสอบความเป็นไปได้ของโครงการทั้งในด้านเทคนิคและค่าใช้จ่ายของโครงการ

15. เป็นผู้ปลูกฝังอุดมการณ์และทัศนคติที่ถูกต้องแก่เกษตรกร .

เอกชัยและธวัช (2541) ได้กล่าวสรุปถึงการพัฒนาวิธีการรูปแบบการนำระบบส่งเสริมการเกษตรมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร นับตั้งแต่การจัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมาปี 2510 จนถึงปี 2539 สามารถแบ่งช่วงเวลาการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรได้เป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ปี 2510 – 2519

ช่วงนี้สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะย่อย คือ

ระยะที่ 1 ปี 2510 – 2517 เริ่มแรกตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา ปี 2510 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2510

งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมเน้นการส่งเสริมเป็นรายบุคคล และช่วยแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีน้อย เพราะมีข้อจำกัดทั้งด้านอัตรากำลัง ขาดยานพาหนะ และวัสดุอุปกรณ์ในการส่งเสริมการเกษตร

ระยะที่ 2 ปี 2518 – 2519 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับการช่วยเหลือในรูปเงินกู้ จากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย รวมทั้งการช่วยเหลือเป็นเงินให้เปล่าจากองค์การอาหารแห่งสหประชาชาติ ในการทดลองปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุด ในเขตที่ได้รับน้ำจากชลประทาน หรือเรียกว่า โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน 5 โครงการ

โครงการเจ้าพระยาตอนบน จังหวัดชัยนาทและจังหวัดสิงห์บุรี

โครงการลำพระเพลิง จังหวัดนครราชสีมา

โครงการน้ำพอง – หนองหวาย จังหวัดขอนแก่น

โครงการพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

โครงการลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

ปี 2519 ธนาคารโลกได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจและประเมินผลการปฏิบัติงานตามระบบ ในแต่ละจุด พบว่าการดำเนินงานโครงการดังกล่าวประสบผลสำเร็จ เพราะความรู้ทางวิชาการเกษตรแผนใหม่ได้แพร่ไปถึงมือเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520 – 2526

จากผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน 5 โครงการดังกล่าว นำไปสู่การปรับปรุงระบบการส่งเสริมการเกษตร ตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย ซึ่งใช้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visit System) โดยปี 2520 รัฐบาลได้อนุมัติให้ดำเนินการตามโครงการ แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ระยะ ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ มีงบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งเงินกู้จากธนาคารโลก และเงินงบประมาณไทยสมทบจำนวน 2,590 ล้านบาท

ช่วงที่ 3 ปี 2527 – 2536

เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรระยะที่ 1 และระยะที่ 2 แล้ว พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบ และสามารถไปปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง เช่น องค์ประกอบด้านอัตรากำลัง การฝึกอบรม การเยี่ยมเยียนเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงสาธิตทดสอบ การนิเทศงาน ฯลฯ นอกจากนี้ในระหว่างปี 2531 - 2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร คือ

ปี 2531 – 2534 โครงการปรับปรุงระบบแผนและการพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) จัดทำแผนให้ผสมผสานและสอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

ปี 2535 – 2539 โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.) สนับสนุนให้เกษตรกรมีแผนการผลิตตามความถนัดและความต้องการของเกษตรกรโดยให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ทรัพยากรของเกษตรกร และความต้องการของตลาด

ช่วงที่ 4 ปี 2537 – 2539

ปี 2537 ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินงานตั้งแต่ช่วงที่ 3 ให้ครอบคลุมวิธีการและหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยมีหลักการที่สำคัญ 5 ประการคือ

1. เน้นการเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตแก่เกษตรกร
2. ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกันคือความสำเร็จของเกษตรกร
3. เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร
4. มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่และเกษตรกร
5. สนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองโดยกระบวนการกลุ่ม

ทั้งนี้ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาดควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรใหม่ โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานจนถึงปี 2539

เอกชัยและธวัช (2541) ได้กล่าวถึงหลักการทั่ว ๆ ไปในการส่งเสริมการเกษตรที่ได้ปรับปรุงใหม่ในปี พ.ศ.2540 ว่า

1. เป็นระบบการปฏิบัติงานที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรทั้งในด้านความสามารถในการพึ่งพาตนเอง การตัดสินใจวางแผนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยกระบวนการกลุ่มของเกษตรกร เพื่อเพิ่มความมั่นคงด้านรายได้และคุณภาพชีวิต
2. เป็นระบบที่เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้เป็นไปตามสถานการณ์และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกร
3. เป็นระบบที่เน้นและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่จะนำไปสู่การให้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต สามารถแข่งขันในสถานการณ์การค้าเสรี โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละพื้นที่
4. เป็นระบบที่มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรสู่ระดับภาคและระดับจังหวัด
5. เป็นระบบที่เน้นให้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนรวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ

การดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรโดยเน้นการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกษตรกรคิดเป็นทำเป็นโดยดำเนินการในสถานที่ปลูกพืชของเกษตรกร (ไร่ นา สวน) อย่างต่อเนื่องตลอดฤดูกาลเพาะปลูกเกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ช่วยกันคิดวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และตัดสินใจร่วมกัน เกษตรกรมีโอกาสรู้วิธีการและขั้นตอนการผลิตที่ถูกต้องและเหมาะสม หรือ GAP (Good Agriculture Practice) ตลอดจนได้รับข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาทางเลือกต่างๆอย่างเหมาะสมโครงการนี้เกษตรกรทั้งชายหญิงและเยาวชนมีโอกาสเรียนรู้เท่าเทียมกันการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะทำงานร่วมกับเกษตรกรอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือความเชื่อถือจากเกษตรกร อีกทั้งเพิ่มความมั่นใจและคุณค่าของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การที่เกษตรกรได้มีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการประกอบอาชีพการเกษตรมีส่วนช่วยให้เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มคนซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

โรงเรียนเกษตรกร (Farmers Field School)

การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรในอดีตที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกษตรกรถูกจัดให้เป็นผู้รับเทคโนโลยี โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้บรรยายวิชาการรวมถึงการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย พันธุ์พืช สารกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยคาดหวังว่าเกษตรกรจะนำไปปฏิบัติ วิธีการดังกล่าวอาจจะไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรในแต่ละท้องถิ่น เป็นการยัดเยียดความรู้ (Technology push) สู่เกษตรกรมากกว่าการกระตุ้นให้เกษตรกรรับความรู้ตามที่เกษตรกรต้องการ (Farmer Needs Pull) โดยวิธีการส่งเสริมไม่ได้เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยให้เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการตัดสินใจโดยตัวเกษตรกรเอง

การทำงานส่งเสริมตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกร เน้นกระบวนการให้การศึกษาโดยเกษตรกรร่วมกันทำการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองเริ่มตั้งแต่การวางแผน, ศึกษา, วิเคราะห์, ทดลอง และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการพบปะกันระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ตั้งแต่เริ่มปลูกเพื่อจะได้เรียนรู้ถึงความเจริญเติบโตของพืชในแต่ละช่วง ระยะเวลาการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์และการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิต ดิน น้ำ และพืช แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจวิธีการนี้เป็นการฝึกให้เกษตรกรได้มีโอกาสคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยนำวิธีการที่ได้ผลจากคำแนะนำของทางราชการหรือความรู้จากแหล่งอื่นๆ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น มาฝึกทำเองแบบง่ายๆ เพื่อพิสูจน์และเปรียบเทียบผลโดยแบ่งเกษตรกรเป็นกลุ่มภายใต้กระบวนการหรือหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกรแต่ละพื้นที่ เกษตรกรมีโอกาสนำผลมาอภิปรายและตัดสินใจในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้โดยการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการ หรือผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการจัดอบรมมิใช่ผู้ชี้นำเช่นในอดีต

เทคนิคการถ่ายทอดความรู้: เป็นการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้ใหญ่แบบไม่เป็นทางการ (Adult Non Formal Education) เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ มีการศึกษาไม่สูงนัก แต่มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรมาเป็นเวลานานโรงเรียนหรือสถานที่เรียนก็มีรูปแบบไม่เป็นทางการเช่นกัน อาจจะเรียกได้ว่าเป็นห้องเรียนที่ไม่มีฝาหรือผนังกัน (School With out Walls) ซึ่งก็หมายถึงบริเวณที่ใกล้กับที่ไร่ นา สวนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เพื่อช่วยให้แต่ละคนเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสภาพไร่นาด้วยตนเอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์การส่งเสริมเพื่อให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดและวิธีปฏิบัติจากการเป็นผู้รับ (Reciever) เป็นผู้ยอมรับ

(Perciever) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพที่ดี ผลผลิตคุ้มค่ากับการลงทุนและกระบวนการผลิตต้องปลอดภัยต่อเกษตรกร ผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรและไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

จากประสบการณ์การทำงานส่งเสริมในประเทศกำลังพัฒนาทั้งในเอเชีย ออฟริกาและลาตินอเมริกา โครงการส่งเสริมการจัดการศัตรูข้าวแบบผสมผสาน โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้พัฒนาวิธีการส่งเสริมโดยรวบรวมประสบการณ์การจัดการศัตรูพืชในโครงการการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสานเพื่อชุมชน (Community IPM in Asia) โดยใช้หลักการให้การศึกษาผู้ใหญ่ เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจากการดำเนินงานดังกล่าว โดยเฉพาะในประเทศอินโดนีเซียและประเทศไทย ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวและพืชหลังนาต่างๆ และพืชผักได้มีการเปลี่ยนแปลง มีความกระตือรือร้น เชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นและแนวโน้มการใช้สารกำจัดศัตรูพืชลดลง นอกจากนี้โครงการการจัดการศัตรูไม้ผล แบบผสมผสาน (ไทย-เยอรมัน) ได้นำหลักการโรงเรียนเกษตรกรไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมกับเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผลในภาคตะวันออก พบว่าผลการดำเนินงาน ในลักษณะนี้เกษตรกรมีความพึงพอใจ ที่ได้ร่วมกิจกรรมส่งเสริมตามแนวทางนี้ เกษตรกรลดการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ลดต้นทุนการผลิตและได้กำไรมากขึ้น

โรงเรียนเกษตรกร หมายถึง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มปลูก จนกระทั่งเก็บเกี่ยวและหลังเก็บเกี่ยว (Season Long Training) โรงเรียนเกษตรกรแตกต่างจากกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตรที่ปฏิบัติกันอยู่ดังนี้

1. เกษตรกรเข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่องตลอดฤดูกาลเพาะปลูกตามหลักสูตรที่กำหนด โดยเน้นให้มีการศึกษา ทดลอง วิเคราะห์ และตัดสินใจโดยตัวเกษตรกร
2. เกษตรกรเป็นผู้จัดทำวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียน รวมทั้งทำแปลงศึกษา ทดลอง ทำสวนแมลง (Insect Zoo) การเก็บตัวอย่างศัตรูพืชเพื่อการจำแนกและศึกษาบทบาทของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ และการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร เพื่อประกอบการตัดสินใจ
3. แปลงทดลอง (Field Lab) หรือแปลงสำหรับฝึกหัด เรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของโรงเรียน ประกอบด้วยพื้นที่ ประมาณ 1 ไร่ หรือ 1,600 ตารางเมตร ที่เกษตรกรจะร่วมกันใช้เป็นแปลงศึกษา ทดลอง เปรียบเทียบ กิจกรรมต่างๆ ที่เกษตรกรต้องการหรือควรที่จะเรียนรู้
4. การทดสอบความรู้ของเกษตรกรก่อนและหลังการอบรม (Entrance and Exit Test) เพื่อวัดความรู้ของเกษตรกรที่ร่วมโครงการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการขยายผล โดยให้เกษตรกรที่มีผลงานดีเด่นคัดเลือก เพื่อให้เป็นวิทยากรในการอบรมเกษตรกร (Farmers Trainers) ซึ่งเป็นกระบวนการที่

จะนำไปสู่การควบคุมศัตรูพืชด้วยวิธีผสมผสานเพื่อชุมชน (Community IPM) การทดสอบความรู้ อาจจะใช้วิธีการใดๆก็ได้ รวมทั้งการใช้หีบลงคะแนน (Ballot Box) ซึ่งเป็นวิธีการมาตรฐานที่ใช้กัน ทั่วไป

5.เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบในการอบรมเกษตรกรจำเป็นต้องผ่านการอบรม เพื่อเป็นวิทยากร (Training of Trainers) ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก (Season Long Training) ก่อนที่จะออกไปดำเนินการอบรมเกษตรกร และจะต้องมีอุดมการณ์ในการที่จะเสียสละและอุทิศตนเพื่อ ประโยชน์ของเกษตรกรโดยรวม

6.กิจกรรมการติดตามผล เพื่อสร้างความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ การจัด งานวันสาธิต (Field Days) สำหรับเกษตรกรในชุมชนนั้นและใกล้เคียง การเผยแพร่ความรู้ระหว่าง เกษตรกร การจัดอบรมเกษตรกรเพื่อให้เป็นวิทยากร (Farmer Trainers) การศึกษา ทดลองโดย เกษตรกรรวมทั้งกิจกรรมการจัดตั้งองค์กรระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านการอบรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน หรือ และทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ในระหว่างเกษตรกร ด้วยกัน เกษตรกรที่ร่วมโครงการแต่ละโรงเรียน ประมาณ 25-30 คน คัดเลือกด้วยความสมัครใจ สำหรับเกษตรกรที่ต้องการจะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่จะประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และ ปลอดภัยจากพิษของสารเคมีต่างๆ ที่คุกคามเกษตรกรในขณะนี้ โดยมีข้อตกลงกันว่าจะมีการพบปะ กัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 5-6 ชั่วโมง ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ตั้งแต่การเตรียมพันธุ์ดิน จนกระทั่งเก็บเกี่ยว ประมาณ 14-16 สัปดาห์ ในช่วงดังกล่าวเกษตรกรจะมีโอกาสได้รับความรู้ ทักษะ ต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เขาเหล่านั้นเกิดความมั่นใจในการตัดสินใจจัดการกับพืชที่ปลูกอย่างถูกต้อง (สถาบันส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร, 2543)

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

จากนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่เน้นการบริหารงานในรูปแบบของการบูรณาการ โครงการ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันทั้งระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยตนเอง องค์กรท้องถิ่นและ เกษตรกร ในการพัฒนาการเกษตร ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดการประหยัด ลดความซ้ำซ้อน ตลอดจน ให้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังทำให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ โดยเฉพาะ ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ วางแผน และกำหนดกิจกรรมด้วยตนเอง ดังนั้นแนวทางเพื่อนำ นโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม จึงจำเป็นต้องมีศูนย์กลางในการประสานงานและบริหาร จัดการในเรื่องนี้ด้วยการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ กลางในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การกำหนดกิจกรรมและการจัดกิจกรรมของแต่ละส่วน ราชการลงสู่พื้นที่เป้าหมายเดียวกันภายใต้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่จะเข้ามาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ

ใจในการพัฒนาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะตรงกับความต้องการของชุมชน เกิดการพัฒนาในอาชีพทุกด้านผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล คือ ศูนย์กลางในการประสานงานถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรสาขาต่างๆ ในระดับตำบลสู่เกษตรกร

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

เพื่อให้เป็นศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรท้องถิ่นและเกษตรกร ในการดำเนินงานถ่ายทอดและขยายผลของเทคโนโลยีการเกษตรอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

องค์ประกอบของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสำนักงานและส่วนที่เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นสำนักงาน ประกอบด้วย สถานที่ทำงานของผู้อำนวยการศูนย์ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ในสำนักงานดังกล่าวมีสิ่งอำนวยความสะดวกและข้อมูลได้แก่

1.1 สถานที่ตั้งสำนักงาน ให้พิจารณาสถานที่ตั้งที่มีความยั่งยืน ติดต่อดีสะดวก ดังนี้

- ให้เลือกที่ทำการ อบต. เป็นอันดับแรก
- ในกรณีที่ไม่สามารถใช้สถานที่ อบต. ได้ ให้พิจารณาจากสถานที่อื่นที่เหมาะสมเป็นที่ตั้งสำนักงาน

1.2 วัสดุอุปกรณ์ที่สำนักงานศูนย์ ได้แก่

- ป้ายชื่อศูนย์
- โต๊ะ/เก้าอี้ ที่ทำงานของเจ้าหน้าที่
- เครื่องเขียนแบบพิมพ์ กระดาษและบอร์ด
- แผนผังแสดงขอบเขตของตำบลที่ตั้งศูนย์ ที่ตั้งจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี
- ข้อมูลการเกษตรของตำบล ได้แก่ ศักยภาพพื้นที่ ชูดิน แหล่งน้ำ ข้อมูลด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง ฯลฯ
- แผนงาน/โครงการเกษตรประจำตำบล
- แผนการถ่ายทอดความรู้
- ไปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและไปสเตอร์อื่นๆซึ่งกรมต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำให้

- เอกสารวิชาการเกษตรของกรมฯ ต่างๆ
- ตัวอย่างของจริง หรือรูปภาพที่มีคำอธิบายพร้อมคำแนะนำเกี่ยวกับโรค แมลง ศัตรูพืช หรืออื่นๆ ตามสภาพปัญหาของพื้นที่

2. ส่วนที่เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต

เป็นสถานที่ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร โดยมีวิทยากรเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 ประเภทที่ดำเนินการโดยเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพสาขาต่างๆ ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง พัฒนาที่ดินหรืออื่นๆโดยพัฒนาให้เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต พร้อมทั้งจะเป็นแบบอย่างให้แก่เกษตรกรนำไปปฏิบัติตาม

2.2 ประเภทที่จัดทำขึ้นใหม่ ตามศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของเกษตรกรทั้งนี้จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตสามารถทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสาธิตเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือรายหมู่บ้าน เป็นต้น

ทั้งนี้จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตสามารถทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสาธิตเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือรายหมู่บ้าน เป็นต้น

การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ให้ใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบลรับผิดชอบการบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งมีองค์ประกอบและหน้าที่ดังนี้

องค์ประกอบ

1. เกษตรอำเภอ	ประธานคณะทำงาน
2. องค์การบริหารส่วนตำบล	คณะทำงาน
3. กรรมการหมู่บ้าน	คณะทำงาน
4. กรรมการกลุ่มเกษตรกร	คณะทำงาน
5. กรรมการสหกรณ์	คณะทำงาน
6. แกนนำกลุ่มอาชีพ	คณะทำงาน
7. ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดฯ	คณะทำงานและเลขานุการ

หน้าที่

1. วางแผนการปฏิบัติงานโครงการระดับตำบล กำหนดกิจกรรมงบประมาณและกรอบระยะเวลาการปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย

2. ติดตามและรายงานผลความก้าวหน้าปัญหาอุปสรรคต่อคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ

3. ปฏิบัติงานอื่น ตามที่คณะกรรมการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอมอบหมาย

ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. ประสานงานและจัดการด้านการเกษตรภายในตำบล
2. จัดการเกี่ยวกับระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในตำบล
3. รายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรรวมถึงภัยธรรมชาติต่างๆ
4. จัดการเกี่ยวกับโรงเรียนเกษตรกร
5. จัดการด้านการตลาด (ตลาดร่มเขียว)
6. รายงานผลการปฏิบัติงานด้านการเกษตร

ทั้งนี้ ให้ปฏิบัติงานที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล อย่างน้อย

สัปดาห์ละ 2 วัน โดยกำหนดวันปฏิบัติงานและแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน

(กรมส่งเสริมการเกษตร, 2542)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักดิ์ศิลป์ (2528) ได้ศึกษาเรื่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดภาคกลางที่อยู่ในเขตโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย ระยะที่ 1 พบว่า เกษตรตำบลหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติหลายอย่าง ได้แก่ การเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านและไร่นา การนำปัญหาที่แก้ไขไม่ได้เสนอการประชุมรายบักซ์ และการสังเกตการณ์ด้านการเกษตรโดยบันทึกไว้ด้วยตนเอง

ทรงศักดิ์ (2528) ศึกษาเรื่องบทบาทของเกษตรอำเภอและเกษตรตำบลภาคตะวันตกตามระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน ภายใต้โครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย พบว่า เกษตรตำบลหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติงานโดยมีแผนการเยี่ยมเยียนและสามารถเยี่ยมเยียนได้ครบตามแผนที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังปฏิบัติงานด้านอื่นๆ อีกด้วย เช่น การ

สำรวจการระบาดของศัตรูพืช การให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรและการให้คำปรึกษาแก่สภาตำบล เป็นต้น

สุภาพ (2536) ศึกษาเรื่องทัศนคติของเกษตรกรตำบลต่อระบบส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เกษตรตำบลที่ปฏิบัติงานใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ยประมาณ 34 ปี สมรสแล้ว มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตฯ ใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกับเกษตรกร มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีประสบการณ์การฝึกอบรมโดยเฉลี่ยประมาณ 3 ครั้ง เกษตรตำบลมีทัศนคติที่ดีต่อการฝึกอบรมประจำเดือน การประชุมประจำเดือน การเยี่ยมเกษตรกรและมีทัศนคติปานกลางต่อศูนย์เกษตรประจำตำบล แสดงว่าเกษตรกรตำบลมีทัศนคติที่ดีต่อระบบส่งเสริมการเกษตรใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้

พรรณวดี (2537) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลในเขตชลประทาน ต่อโครงการปรับระบบการเกษตร จังหวัดชัยนาท พบว่า เกษตรตำบลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ยประมาณ 36 ปี สมรสแล้ว สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งเกษตรตำบลเฉลี่ย 12 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลางและเคยทำงานทั้งในภูมิลำเนาเดิมและต่างภูมิลำเนา มีประสบการณ์การฝึกอบรมโดยเฉลี่ยประมาณ 4 ครั้ง/ปี และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการปรับระบบการเกษตรในเขตชลประทานลุ่มน้ำเจ้าพระยาอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านความคิดเห็นสรุปได้ว่า เกษตรตำบลมีความคิดเห็นที่ดีต่อโครงการปรับระบบการเกษตรในเขตลุ่มน้ำชลประทานลุ่มน้ำเจ้าพระยา

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ดังนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมระดับตำบล มีหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติได้แก่ การเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านและไร่นา โดยมีแผนการเยี่ยมเยียนและสามารถเยี่ยมเยียนได้ครบตามแผนที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังปฏิบัติงานด้านอื่น ๆ อีกด้วยเช่น การสำรวจการระบาดของศัตรูพืช การให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรและการให้คำปรึกษาแก่สภาตำบล เป็นต้น มีประสบการณ์การฝึกอบรมโดยเฉลี่ยประมาณ 3 - 4 ครั้ง/ปี มีทัศนคติ ความคิดเห็นที่ดีต่อระบบส่งเสริมการเกษตรและโครงการปรับระบบการเกษตร